

Ataerkil Bakış Açısının Hegemonik Söylemle Meşrulaştırılması: Kadın Olduğumu Unuttum Adlı Roman Örneği

The Legitimization of Patriarchal Perspective through Hegemonic Discourse: An Example from the Novel 'I Forgot I Was a Woman'

Öz

Asiye ÇELENLİOĞLU*

* Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Arapça Öğretmenliği Bölümü, İstanbul, Türkiye, acelenlioglu@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3197-592X, ROR: ror.org/04mma4681

Gönderilme Tarihi / Received Date
04.06.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date
10.10.2025
Yayın Tarihi / Publication Date
21.10.2025

Atıf/Citation: Çelenlioğlu, A., Tekin, Ataerkil Bakış Açısının Hegemonik Söylemle Meşrulaştırılması: Kadın Olduğumu Unuttum Adlı Roman Örneği
Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 32, 407-416
doi.org/10.30767/diledeara.1713944

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme.

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review:

Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest:

The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support:

The author declared that this study has received no financial support

Dil ve Edebiyat Araştırmaları

Dergimizde yayımlanan makaleler CC-BY-NC-ND lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

Language and Literature Studies

The articles published in our journal are published as open access under the CC-BY-NC-ND license.
tded.org.tr | 2025

Mısır’da moderniteyle başlayan roman sanatı bir yandan toplumsal yapıyı betimlerken diğer yandan toplumu yapılandırma görevi üstlenmiştir. İlk dönem Mısır romanı kadının eğitim ve eş seçimi gibi birinci dönem Feminist hareketin savunduğu hakları konu edinirken bunu erkeğin konforunu sağlayan çerçevede tutmuş, ilerleyen yıllarda kamusal alanda varlık göstermesinden rahatsız olduğunda kadının bu hakkından feragat etmesi için hegemonik söyleme başvurulmuştur. Hâkimiyetin meşrulaşması olarak ifade edilebilecek bu söylem, ikinci dönem roman yazarları arasında sayılan İhsân Abdulkuddûs’un eserlerinde oldukça bariz görülmektedir. Kadının ancak evlenerek statü kazanacağı, çalışan kadının mutlu olamayacağı ve boşanmanın kadına getirdiği ağır yük gibi pek çok konuda ataerkil bakış açısını hegemonik söylemle meşrulaştırmaya çalışan yazar, bütün bunları özgürlükçü tutumu altına gizlenerek yapmıştır. Savunduğu fikirleri kadın karakterlere söyleterek erkek hâkimiyetini rızaya dönüştürmek için kullandığı bu yöntemle yazarın amacına ulaştığı söylenebilir. Söz konusu çalışma İhsân Abdulkuddûs’un *ve Nesiytu enni İmrae (Ve kadın olduğumu Unuttum; 1977)* adlı eserinde yer alan hegemonik söyleme işaret etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İhsân Abdulkuddûs, Hegemonya, Kadınlık Roller, Mısır, Roman.

Abstract

The art of the novel, which began with modernity in Egypt, has undertaken the task of structuring society while simultaneously depicting the social structure. The first period of Egyptian novels addressed the rights advocated by the first wave of the feminist movement, such as women’s education and choice of partners, while keeping this within the framework that provides comfort for men. In the following years, when the public presence of women became troubling, it resorted to hegemonic discourse to persuade women to relinquish this right. This discourse, which can be expressed as the legitimization of dominance, is quite evident in the works of İhsân Abd’el Quddous, considered among the writers of the second period. The author, attempting to legitimize patriarchal viewpoints through hegemonic discourse on many subjects, such as the belief that a woman can only gain status by getting married, that a working woman cannot be happy, and the heavy burden that divorce brings to women, has concealed all of this under a libertarian attitude. It can be said that by using this method, which transforms male dominance into consent by having female characters express the ideas he supports, he achieved his objective. This study aims to point out the hegemonic discourse present in the İhsan Abd’el Quddous’s work titled *ve Nesiytu enni İmrae (And I Forgot That I Was a Woman; 1977)*.

Keywords: İhsan Abd’el Quddous, Hegemony, Womanhood Roles, Egypt, Novel.

Giriş

Ataerkillik erkek otoritesine dayanan bir toplum örgütlenmesidir (Sultana ve Altay 2019, s. 418). Ailede erkek egemenliğini tanımlamak için kullanılan bu kavramı toplumsal yapıyı kuşatan bir ağın parçası olarak görmek mümkündür. Tarihte şu ya da bu nedenle iktidarı ele geçiren erkek bu iktidarı yargıdan dini yaşama, çalışma ve eğitim hayatından, mülkiyet ve evliliğe kadar toplumsal yaşamın her alanında kullanarak gelenek ve normlarla ataerkil düşünceyi yeniden üretmeye devam etmiştir. Bireyin bilişsel şemaları toplumsal pratiğe göre biçimlenmekte ve bu şemalar cinsiyetçiliğin sanki doğal ve objektifmiş gibi algılanması ve deneyimlenmesini sağlamaktadır (Yaraman, 2009, s.8). Halkların özgürlüğünü hedefleyen Fransız İhtilali sırasında devrime katkı sağlamaya çalışan kadınların süreçten ve elde edilen kazanımlardan uzak tutulduğu, kendi kurdukları kulüplerde varlık gösterenlere erkekler tarafından hoş bakılmadığı bilinmektedir. Bu kulüplerin kapatılmasını onaylayan kararname kamuya tanıtılırken aşağıdaki ifadelerle yer verildiği görülür: *“Kadının kaderi, doğası gereği özel işler için yaratılmış olmaktadır. Bu toplumun genel düzeni gereğidir. Bu toplumsal düzen kadınla erkek arasındaki farkların bir sonucudur. Her cins kendine uygun amaçlar içindir. Erkek güçlü ve diridir; doğuştan enerjik, cesur ve atılgandır. Kadınlar genelde yüksek fikirlere ve ciddi düşüncelere uygun yapıda değildir. Eski çağlarda doğal korkaklığı ve utangaçlığı nedeniyle ailenin dışına çıkamamış olan kadınların Fransız Cumhuriyeti’nde politik toplantılara katılmasını istiyor musunuz?”* (Çakmak, 2007, s. 730-731). Ataerkil düşüncenin toplumda yer ettiği sürece işaretlerle dile getirilen feodalitenin erkek gücünü yüceltmesi ve burjuva toplumunda soy kökenli büyük işletmelere varis yetiştirme gibi nedenler ileri sürülürken aslında temelde yatan hükmetme dürtüsü dikkatlerden kaçmıştır. Temelde cinsiyet ayrımı olmaksızın güçle simgelenen tahakküm olgusu kendi referanslarını yaratarak zayıf olan herkese boyun eğdirme hakkını kendinde görmüştür (Akpınar, 2015, s. 146). Marx’ın alt yapı üst yapı olarak açıkladığı ve proletarya ile sınırladığı tahakküm olgusunu Gramsci, daha genel bir yaklaşımla ele alırken hegemonya ifadesini tahakkümün meşruiyet aygıtı olarak tanımlamıştır. (Fidan, 2017, s. 625) Marx’a göre bilinç olaylarını temsil eden üst yapı alt yapının ürünüdür. Toplumdaki mevcut ilişkileri meşrulaştıran ideoloji bir üst yapı kurumudur ve topluma egemen sınıfın fikirleri hâkim olur. Ona göre insan, kolektif bilincin dikte ettiği talimatlara göre değil, ekonomik alt yapının gereği olarak ortaya çıkan sınıfsal çıkarlara göre hareket eder (Canatan, 2011, s. 12). Başka bir deyişle alt yapıya egemen olan sınıf üst yapıdaki ilişki ağlarını düzenler. Marx’ın, burjuva devrimi sonrası ortaya çıkan işçi sorunlarını hedef alarak ürettiği bu teori sadece maddi olarak gücü elinde bulunduranın değil mutlak olarak güçlü olanın toplumsal ilişkileri şekillendirdiği şeklinde yorumlanmıştır (Yalçın, 2021, s. 94). Güç cinsiyetten bağımsız kimin eline geçerse ideolojik olarak hâkimiyet onun elinde olacağı gibi hegemonik söylemlerle meşruiyetini ilan edecektir. Gramsci (1891-1937), hegemonya kavramıyla zorla ve rıza göstererek egemenliğe boyun eğme arasındaki ayrıma işaret etmiş, bununla egemen sınıfın zor kullanarak itaati sağlamak yerine geliştirdiği rıza mekanizmalarıyla madunların teslimiyetini kastetmiştir (Dural, 2012, s. 315). Alt yapıyı oluşturan ataerkil güç, üst yapıda istediği davranış biçimlerini oluşturmak için geçmişten bugüne değişen materyalleri kullanmış, moderniteden önce kutsalın gölgesine sığınırken modernite çağında kullanıldığı annelik rolleri ile bu düşünceyi üretmeye devam etmiştir. Toplumun yansıması olan edebi ürünlere bakıldığında zamanla farklılaşan bu mekanizmaları görmek mümkündür. Mısır’da erkek hâkimiyeti moderniteye kadar dini literatürle meşrulaştırılmış bundan sonra kadının eş seçimi ve eğitim gibi talepleri, Mısır’ın içinde bulunduğu şartlara çözüm olarak reformistlerin ileri sürdüğü *“dini aslı kaynağına döndürme”* çağrısıyla olumlu sonuçlanmıştır (Bora, 2010, s. 58). Ancak ata-

erkil hegemonya bu sefer bilimsel referanslarla kadının fitrî yapısına işaret ederek annelik rolünü ön plana çıkarmış, toplumsal cinsiyet rollerini hegemonik söylemle pekiştirmeye çalışmıştır. Hegemonyacı erkeklik biçimi verili bir zaman ve yerde ataerkilliğin belirli bir biçimde kurumlaşması ve kadınların denetlenmesi için belirli stratejileri tayin eder (Kandiyoti, 2013, s. 201). Kadın haklarını erkeğe dönük faydaları nedeniyle olumlayan görüş ilk dönem Mısır romanının ana sorunsalını oluşturmuş Hüseyin Heykel, Zeyneb'te, İbrâhîm el- Mazînî, İbarâhîm el-Kâtipte (Çelenlioğlu, 2021a, s. 2239-2245), Tâhir, Lâşîn, Havva bilâ Âdem'de (Çelenlioğlu, 2021b, s. 5303-5310) kadının eş seçme ve eğitim hakkını erkeğe dönük faydaları nedeniyle savunmuştur. Tevfik el- Hakîm, kadını modernite kurbanı olarak eleştirdiği er- Ribâtü'l- Mukaddes (El-Hâkîm, 1944) adlı romanı başta olmak üzere kaleme aldığı makalelerdeki görüşleri nedeniyle kadın düşmanı olarak tanındığı bilinmektedir. İkinci dönem roman yazarlarından Abdurrahmân eş-Şarkâvî (Çelenlioğlu, 2017a, s. 107-126) ve Necîp Mahfûz kadına karşı (Çelenlioğlu, 2017b, s. 1-21) hegemonik söylemden uzak varlığını inşa etmeyi destekleyen bir tutum takınırken Abdulhalîm Abdullah, kadını feminen alana hapsedip eserlerini duygusal formda karakterize etmiştir (Abdullah, 1955). Söz konusu dönemde eser vermiş olan İhsân Abdulkûddus'un¹ kadının özgürlüğünü savunuyor gibi gözüktüğü romanlarında ise ataerkil bakış açısını biyolojik fitrat söylemiyle meşrulaştırdığı görülmektedir.

İhsân Abdulkûddus'un Edebi kişiliği ve Romanlarındaki Kadın Olgusu: İhsân Abdulkûddus küçüklüğünden itibaren bir gün özellikle hikâyeye yazarı olacağına dair derin bir inanç beslemiş ve bu hayali gerçekleştirecek vesilelere sarılmıştır. Hukuk Fakültesi'nde öğrenciyken bu amacına ulaşmak için kendini, okuma ve araştırmaya verdiği görülür. Dünya edebiyatından okumalar yaptığı bu dönemde Guy de Maupassant, Oscar Wilde ve Bernard Shaw'dan etkilendiğini ifade etmektedir. Kuran'ı edebi yanını güçlendiren bir etken olarak gören İhsân Abdulkudûs, Arapça yazan bir edebiyatçının ifade güzelliği ve cümledeki musikiyi yakalamak için Kuran'la olan bağına güçlendirmesi gerektiği düşüncesindedir (Abdulkuddûs, 1982, s. 37). Onun edebiyatına tesir eden bir diğer etken içinde yetiştiği toplumsal yapıdır:

“Edebi kişiliğim, içinde yetiştiğim koşulların ve sosyal çevremın ürünüdür. Birbiriyle son derece çelişkili görünen bu yapılar, aslında birbirini tamamlayan unsurlar hâline gelmiştir. Yetiştirilme tarzımdaki bu çelişkiler, yalnızca yazar kimliğimi değil, aynı zamanda düşünür yönümü de derinden etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir.” (Abdulkuddûs, 1982, s. 38)

1 İhsân Abdulkuddûs sanatla uğraşan bir anne babanın oğlu olarak 1919 tarihinde Kahire'de doğmuştur. Bir yaşındayken anne babası ayrıldığında halasının refakatinde büyümüş, Kahire'de ilk ve orta öğrenimini okurken yaz tatillerini dedesinin yanında geçirmiştir. 18 yaşına geldiğinde, tiyatroyu bırakıp Rûzul Yûsuf adlı dergiyi çıkartmaya başlamış. Annesiyle yaşama kararı alan İhsân Abdulkuddûs hukuk eğitimi aldığı sırada bir yandan dergide hikâyeye ve makalelerini yayınlamaya başlamıştır. Siyasî bir oluşumun içinde olmamasına rağmen gündeme dair yazılar yazmaktan geri durmamış, ilki 1945 yılında İngiliz Büyükelçisi Lord Killearn'ı hedef alarak kaleme aldığı “Bu Adam Buradan Gitmeli” adlı makalesi nedeniyle tutuklanarak dört gün hapis yatmıştır. İkinci kez “Filistin Savaş Suçlularının Yargılanması” adlı makalesi nedeniyle 1950 yılında tutuklanmış son olarak 1954 yılında Devrim Komite Üyelerinin yönetim tarzını eleştirdiği için doksan beş gün hapse kalmıştır. Levâhiz el- Müveylimî ile yirmi dört yaşındayken aileler bu evliliğe izin vermediği için gizlice evlenmiştir. Ahmet ve Muhammet adlı iki oğlu farklı dini tutumlarıyla dikkat çekmiştir. Hasan el- Bennâ ile ilk görüşen gazeteci ünvânı da alan İhsân Abdulkuddûs romanlarında savunduğu özgürlükçü tavra rağmen yaşam hikayesinin de neden olabileceği sebeplerle ataerkil bakış açısını sürdürmüştür. Kolay üslûbuyla dikkat çeken İhsân Abdulkudûs pek çok hikâyeye, roman ve makale kaleme almıştır. 1990 tarihinde geçirdiği bir trafik kazası sonunda hayata veda etmiştir. Hayatı hakkında bkz: İhsân Abdulkudûs Yetezeker İhsân Abdulkudûs el- Heyetu'l- Arabiyyeti'l- Amme li'n-Neşr 1982 kahire İhsân Abdulkudûs. (Çinkılıç, 2015, s. 167-223).

O, bir yandan Ezher mezunu ve şeri mahkeme hâkimi dedesinin evinde güçlü bir dinî otorite içinde; diğer yandan ise Rûzu'l Yûsuf dergisinin sahibi olan annesinin evinde siyasetçi ve gazetecilerin bulunduğu bir ortamda büyümüştür. Bu iki farklı dünyanın başta kafasını karıştırdığını, ancak sonunda bunu hayatının kaçınılmaz bir gerçeği olarak gördüğünü ifade etmiştir.

İhsân Abdulkudûs'un edebi şahsiyetinin katmanlarını oluşturan bu bileşenler onu kadın konusuna bakışını da şekillendirmiştir. “*Ve Nesiytu ennî İmrae* (Ve Kadın Olduğumu Unuttum) (Abdulkuddûs, 1999b) adlı roman başta olmak üzere Râihatu'l-Verd ve Unûf Lâ Teşummu (Gül Kokuşunu Alamayanlar, 1984) ve Ene Hurre (Ben Özgürüm, 1999) (Abdulkuddûs, 1999a) gibi kadın temasını işlediği romanların ortak noktası modernitenin kadın üzerindeki olumsuz tesiri ve ilk dönem Mısır romanlarında olduğu gibi kadının eğitimi ve eş seçme hakkını erkeğin konfor alanıyla sınırlı tutulmasıdır. Ene Hurre romanında özgürlüğünün peşinden giden geç kızın aşık olunca bu talebinden vaz geçmesi Tâhir Lâşîn (1894- 1954) Hâvva Bilâ Âdem (Ademsiz Havvâ, 1933) romanındaki eğitilmiş ve toplumsal yapıda yer edinmiş bir genç kızın aşık olduğu erkek uğruna hayatından vazgeçmesine benzemektedir (Laşin, 1934, s. 155-156).

Çalışmanın konusu olan *Ve Nesiytu ennî İmrae* (Ve Kadın Olduğumu Unuttum) adlı eser, benzer bakış açısıyla yazılmış tezli bir romandır. Söz konusu eser ataerkil dayatmayı rızaya çeviren hegemonik söylemiyle dikkat çekerken erkek bir yazarın, kadınlık durumları hakkındaki iddiası tartışmaya açıktır. İhsân Abdulkudûs'un “Zirvede Hissedilen Boşluk” adlı makalesinde yer alan aşağıdaki hikâyesinin genişletilmiş bir formu durumunda olan eser, tezli² roman özelliği taşımaktadır: *Bana hikâyesini anlatmıştı... On altı yaşındayken âşık olmuştu... Sevdiğiyle mutlu olabilirdi fakat hırsı bu sevgiyi öyle derine gizlemişti ki onsuz yapabileceğini sandı... Seçtiği yolda yürürken erkekler, hedefine ulaşmak için kullandığı basamaktan ibaretti. Biyolojik ihtiyaçları nedeniyle duyarsız kalamadıkları da oldu elbette. Sonunda, amacına ulaşıp da biraz dinlenmek istediğinde hırsı da dinmiş, duyguları su yüzüne çıkmaya başlamıştı. Sevgilisi aklına geldi, on altı yaşındayken sevdiği adam... “Onu, hırsıma kurban mı ettim?” diye sordu kendine... Pişmanlık duymaya başladı... Bir evham uğruna bütün ömrünü heba ettiğini hissediyordu... Elde ettiği her şey şöhret, mal, başarı, hepsi evhamdı. Hayatındaki tek gerçeği, sevgiyi yitirmişti... (Abdulkuddûs, 1980, s. 155).*

Hikâyede genç kız sevgilisini aramaya koyulur. Yaşına rağmen oldukça dinç görünen sevgilisinin yanında, hırsları gençliğini ve canlılığını emdiği için yaşlı bir görünümündedir. Adam elinden tutup onu mütevazı evine getirir. İçinde ne kristal avize ne de goblen koltuklar olmayan bu evden kahkaha ve neşe sesleri eksik olmuyordur. Yazar hikâyede bütün insanlar için geçerli olabilecek bir tercihin sonucunu sadece kadına tahsis etmiş, aynı ana fikirde kalem aldığı “*Ve Nesiytu ennî İmrae*” adlı romanda bu tezi haklı çıkaracak olaylar dizisini sıralamıştır.

İhsan Abdulkuddus'un romanlarında kullandığı sade dil de dikkat çekicidir. Bunun onun gazeteci kimliğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Ve Nesiytu Ennî İmra'e (Ve Kadın Olduğumu Unuttum): Toplumsal alanda başarılı bir genç kızın hırsları nedeniyle ihmal ettiği evliliklerinde yaşadığı başarısızlık, ana temayı oluşturmaktadır. Kahraman bakış açısıyla kaleme alınan romanda yaşam hikâyesini anlatan Suâd, henüz on beş yaşındayken 1923 anayasasının tekrar yürürlüğe girmesi için gerçekleşen öğrenci eylemlerinde

2 Tezli roman, toplumsal ya da siyasal bir sorunu ele alan ve bu sorunu bir teze dayalı şekilde işleyen bir roman türüdür. Bu tür romanlar genellikle yazarın belli bir görüş veya düşünceyi savunduğu, okuyucuya belirli bir mesajı iletmeyi amaçladığı romalardır.

aktif rol almış, bundan sonra hayatı siyasetin gölgesinde şekillenmiştir. Aşkı boş vakit eğlencesi olarak gören ve hayatında buna ayıracak vakti olmadığını söyleyen Suat, toplumda kadın erkek ilişkisine bir düzen getirdiği düşüncesiyle evliliğe mantık çerçevesinde sıcak bakmaktadır: “*Evliliği ticari anlaşmalara ya da idari işlemlere benzeyen salt organizasyonel bir süreç olarak gördüğümü varsaysak bile bu, evliliğin duygusuzca yapılabileceğini hayal ettiğim anlamına gelmez*” (Abdulkuddûs, 2009, s. 15). Hukuk fakültesini bitirdiğinde asistan olarak çalışmaya başlayan ve kadın kuruluşlarında aktif görev alıp milletvekili seçilen Suâd, ilki ticaretle uğraşan, ikincisi psikiyatrist olan iki erkekle yaptığı başarısız evlilikleri sonrasında sosyal konumuna zarar vereceği endişesiyle reddettiği sevgilisi ve başarısını öncelediği için ihmal ettiği kızına olan üzüntüsünü işine odaklanarak unutmaya çalışmıştır. Kadının eş seçimi³ ve eğitim hakkını olumlayan ancak ilk dönem Mısır romanında olduğu gibi onun kadınlık rolünü önceleyen İhsân Abdulkuddûs Suâd’ın annelik rolü başta olmak üzere evliliğindeki başarısızlığını kamusal alanda varlık göstermesine bağlamıştır. Cinsel öğelere yer verdiği gerekçesiyle eleştirilen yazarın söz konusu eserde konuyla ilgili zikrettiği sahneler kadın erkek ilişkisini analize dair olup aşırılıktan uzaktır. Roman, Mısır tarihinde siyasi yapılanmaya dair içeriğiyle de dikkat çekmektedir. 188 sayfadan oluşan romanda feminen kabule dair hegemonik söylem aşağıdaki gibidir.

Ve Nesiytu ennî İmrae Adlı Eserde Kadın ve Evliliğe Dair Hegemonik Söylem;

Kadın İçin Evlilik Zorunludur: Genel olarak romanlarında bekâr ve boşanmış kadınların duygusal çöküşlerini işleyen ve meslek sahibi olanlarda dâhil evliliği kadın için kimlik olarak gören yazar bu düşüncesini eserlerinde net bir şekilde ilan etmektedir: “*Kadın olduğumu hissettiğim günden beri geleceğimi evlilik üzerine planlıyorum... Evlilik fikrine hiç karşı çıkmadım tam tersi yaşım ilerledikçe bunu daha fazla düşünür oldum... Evliliğin toplumsal statümü tamamlayacağından emindim... Toplum bir erkeğin evlenmemesini yadırgamayabilir başka bir deyişle bekâr bir adamın toplumsal statüsü bundan etkilenmezken toplum bekâr bir kadına acımasızca davranır. Erkeklerin neden evlilikten uzak durduğunu açıklayacak bir bahane bulunurken kadın, ahlaki bir skandalla suçlanabilir. Sonra kadına ‘evde kaldı’ yaftası vurulur. Evliliğin kaçınılmazlığı konusunda kadınlık erkek arasındaki bu ayrım belki de topluma karşı sorumluluklarından kaynaklanmaktadır; kadın toplumun ve insanlığın devamı için çocuk doğurmaktan sorumludur. O toplumun süreklilik unsurunu sağlayan fabrikadır. Erkek ise bu fabrikada çalışan bir işçidir, görevini yerine getirmediğinde yerine başkası geçer*” (Abdulkuddûs, 2009, s. 16, 17). Görüldüğü gibi romanda kadın için evlilik toplumsal bir statü olarak görülmüş ve toplumsal cinsiyetçi roller açıkça ifade edilmiştir. Kadının mutluluğu evlilikteki başarısıyla kıyaslanırken yazarın aynı temayı *Râihatu’l-Verd ve Unûfun Lâ Teşummı* (Gül Kokusunu Alamayanlar 1984) (Abdulkuddûs, 1999b) adlı romanda da sürdürdüğü görülmektedir.

Kadın Hırslarından Arınmalıdır: Suâd evliliklerinde toplumdaki yerini kuvvetlendirecek eşler seçmeye dikkat etmiş, kendisinden tamamen farklı bir karaktere sahip olan ilk eşi Abdulhamîd’i istediği sınırlarda tutabileceğini düşünse de işler planladığı gibi gitmemiştir: “*Abdulhamîd henüz evlenme teklif etmemesine rağmen hayatımın bir parçası olmuştu... Bu hayatı bir mühendis gibi son derece ince planlamıştım... Her şeye hırslarımla karar veriyor, bu hırsın benim ve Abdulhamîd’in duygularına üstün gelmesine göz yumuyordum. Hukuk tahsiline sarfettiğim kadar onu*

3 Seçim ne annenin ne babanın tamamen kişinin sorumluluğundadır. Kocasını seçmek kadının ve karısını seçmek adamın kendi sorumluluğudur (Abdulkuddûs, 2009, s. 16).

anlamak ve mutlu edecek bir kadın olmak için çaba sarfetmiyordum. Belki bu bencillikti, sadece kendini ve isteklerini düşünen bencil bir insandım. Belki de Abdülhâmid'in dediği gibi aptaldım. Aptaldım çünkü kadın olduğumu unutacak kadar hırslıydım. Ulusal bir lider olmaktan çok kadın olmaya ihtiyacım vardı" (Abdulkuddûs, 2009, s. 23). Gece eğlencelerine katılmayı, dans etmeyi ve arkadaşlarıyla kâğıt oynamayı seven Abdulhamîd'e bu huylarından vazgeçirinceye kadar eşlik etmeyi kadınlık görevi sayan Suâd, evlendikten sonra onu kendi yaşantısına ortak etmeyi, siyasî toplantılara birlikte gitmeyi hayal etse de bunu başaramamıştır: "Belki de ablam olması gerekene benden daha çok hâkimdi. Kocasını dans etmek istediğinde ona eşlik etmesinin kendi menfaatine olacağını, aksi takdirde kocasının onu aldatma hakkı olduğunu biliyordu. Ben de en azından hobilerinden vazgeçirip istediğim gibi biri yapana kadar kocama eşlik etmeliydim. Fakat şimdilik bütün derdim, küçüklüğümünden beri hayalini kurduğum lider görüntüme leke sürülmemesiydi. Bir liderin dans etmesi doğru muydu? (Abdulkuddûs, 2018, s. 31). Yaşadıkları ev, ev olmaktan çıkıp buluşma noktası haline geldiğinde Suâd zamanla kocasına ayırdığı vakitlerde de toplantılara katılmaya başlamış, evliliği kendi kontrolünde tutma gayreti olumsuz sonuçlanmıştır: "Kadınların lideri, ulusal hareketin önderi olduğunu iddia eden ben, çevremdekilere ve öğrencilerime düşüncelerimi empoze etmeme rağmen kocama söz geçiremiyorum. Evde ne lider ne de önder olmayı beceremiyorum. Evde başarılı olamıyorsam sokakta nasıl olurum? (Abdulkuddûs, 2009, s. 73).

İhsân Abdulkuddûs, çalışan kadın olmanın sonuçlarını, hırsın eşler arasında ilişkiye zarar verdiği yönündeki kanaatini romanda pek çok kez dile getirmiş, kariyerini her şeyin üstünde tutan Suâd, ikinci evliliğinde de lider duruşunu eve taşımak istediğinde kocası boşanma kararı almıştır: "Beni bir lider ya da önder olarak görmemesini asla kabul edemem. Onu tamamen ele geçirmeliyim. Bunun için evlendim" (Abdulkuddûs, 2009, s. 142).

Çalışan Kadın Evle İş Arasında Denge Kuramaz: Yazar, kadının iş hayatıyla evlilik hayatı arasında denge kuramayacağı, kamusal alanda sergilediği kimlikle kadın olmak arasında çatışma yaşayacağı tezini, bir kadın kahramanın kurduğu cümlelerle ispatlamaya çalışır: "Dans ederken liderlik kimliğim hala daha baskındı, göğsümü ondan uzaklaştırmaya çalıştım fakat beni kendine çekti. Yanağımı çevirirken aslında her harekette ona değmesini temenni ediyordum. Lider kimliğim zayıflamaya kadınlık vasfım baskın gelmeye başlamıştı.(...) Lisans sınav sonuçları açıklandı... Birinci değil dördüncü sıradaydım. Kendimi Abdulhamîd'e yenilmiş gibi hissettim sanki onun seviyesine inmiştim. Her şeyimi yitirmişçesine ağlayacak kadar deliye döndüm. O gün, şimdiye kadar kendime çizdiğim portreyle diğeri arasında bir seçim yapmayı düşündüm. Her şeyde ön sırada gelen ve bütün toplantıların lideri olan Suâd'la evlenip eş olmayı tercih eden bir kadın olmak arasında tercih" (Abdulkuddûs, 2009, s. 32). Evlendikten sonra balayını geçirmek için gittikleri İskenderiye'den kocasını bırakıp dönen Suâd, Mısır'da toplumsal yaşam henüz kadının çalışmasına yönelik düzenlenmediği için evi çekip çevirmekte zorlanmış çareyi anne ve kayın validesinden destek almakta bulmuştur: "Çalışan bir kadın olarak bütün bu evin, bu beş odanın sorumluluğunu, nasıl üstlenebilirim. Günümüz aile hayatında, evle iş sorumluluğunu birlikte yerine getiren kadının çalıştığı dikkatlerden kaçıyor. Gelişmiş ülkeler kadının rahatça çalışabilmesi için üzerinden yükü alıyor. Orada, çalışan çiftler, fakir oldukları için değil hayatı kolaylaştırmak için bir ya da iki odalı evde oturuyor. Üstelik bazı toplumlarda devlet, annenin kendini işine tamamen verebilmesi için doğumundan itibaren çocuğun bakımını üstleniyor. Biz burada Mısır'da, çalışan kadının doğum izni, çocuk yuvası gibi taleplerini yerine getirmede geliştik fakat gelişmeyen şey çalışan kadının kendisi. O hala daha sosyal görüntüsünden ödün vermiyor" (Abdulkuddûs, 2009, s. 42). Çalışan kadının kocası, çocuk terbiyesinde ve ev işlerinde ona yardımcı olmalı. Kadın işten

arta kalan bütün vaktini çocuk terbiyesi ve ev işlerine ayırdığı gibi adamda bunu yapmalı (Abdulkuddûs, 2009, s. 69). Yazar'ın söz konusu cümlelerde ifade ettiği şey Mısır'da henüz toplumsal hayat kadının çalışmasını desteklemekten buna kalkışmanın güçlüğüdür. İhsân Abdulkudûs'un çoğu eserlerinde yer alan yukarıdaki ifadelerle benzer cümleler, onun özgürlükçü bir yazar olduğu kanısı uyandırmış, oysaki yazar bu görüntünün altında ataerkil bakış açısını gizlemiştir. Onu kadın savunucusu olarak gören çoğu eleştirmenin tersine, eserlerinde erkekten bağımsız kişiliği olmayan kadın karakterlere yer verdiğini söyleyen Latîfe ez-Zeyyât, bu ataerkil bakış açısından rahatsız olmuştur (Abdulkuddûs, 1997, s. 115).

Çalışan Kadın Çocuğunu İhmal Eder: İlk evliliğini kurtarmak için çocuk sahibi olmaya karar veren Suâd, çalıştığı için kızını annesine bırakmış bir süre iki ev arasında mekik dokuduktan sonra ayrılmaya karar vermiştir: “Bugün ben bir evde kızım başka bir evde kalıyoruz. Onun duygusal olarak benden uzaklaştığını hatta ninesinin onun her şeyi olduğunu hissediyorum. Kucağıma aldığında ‘nine nine’ diye bağırıp annemi istiyor” (Abdulkuddûs, 2009, s. 71). Boşandıktan sonra annesinin evine taşınan Suâd kızıyla ilgili tüm kararları annesi verdiği için onunla arasında anne-kız ilişkisinden ziyade abla- kardeş ilişkisi tesisi edilmiş, boşandığı eşi kendisini kadın olmaya adanmış biriyle evlendiğinde kızının bu kadınla kurduğu ilişkiyi kıskanıp engellemeye çalışmıştır. Yazar roman boyunca çalışan kadının iyi bir eş ve anne olamayacağı tezinin altını çizen bir akışa bağlı kalmış, kurgusal yapı hegemonik olarak kadının bunu itiraf etmesiyle sonuçlanmıştır.

Boşanmış Kadın Eksiktir: Her fırsatta boşanmış kadınların yaşadığı sıkıntıyı romanlarında betimleyen (Abdulkuddûs, 1999, s. 187) İhsân Abdulkuddûs söz konusu romanda da bu söylemini aşağıdaki ifadelerle sürdürmüştür: “Boşanmış bir kadınla ilgili hiçbir zaman iyi şeyler söylenmez. İnsanların nazarında boşanmış kadın ikinci el araba gibidir. Fırsat bulduğunda herkes onu taksi gibi kullanmak ister” (Abdulkuddûs, 2009, s. 86). “Suâd boşandığında kızının evlilik cemiyetini kendisi organize edip büyük bir parti vererek boşanmanın onu etkilemediğini göstermeye çalışsa da içinden “yalnız ve mahrum bir kadın olarak her şey bitti” der (Abdulkuddûs, 2009, s. 185). Suâd ilk kocasından ayrıldığında Özgür Kültür Derneği’nde tanıştığı Adil’e karşı beslediği sevgiye yenilerek onunla birlikte olmuş ancak onunla evlendiği takdirde siyasî arenada gölgesinde kalacağından endişe ederek toplumsal saygınlığını besleyeceğini düşündüğü tıp doktoru Kemâl Remzî ile evlenmiştir: “Koca yoksunluğunu gidermiş tam bir kadın olduğum için mutluydum. Evde kalmış ya da boşanmış bir kadın değildim artık...” (Abdulkuddûs, 2009, s. 120).

Kadınlık Roller: İhsân Abdulkuddûs'un söz konusu romanda çizdiği ana hatlar, yaşamın her alanında modern çizgilere sahip bir toplumsal yapıya işaret ederken kadınlık duygusuna teslim olmayan kadının mutsuzluğuna dair kurduğu cümleleri başından beri savunduğu tezi beslemektedir. Toplumsal rolü ve statüsü en üst seviyede kurguladığı kadın karakterin aşağıdaki cümleleri toplumsal cinsiyetçi rollerin altını çizmektedir: “Eve geldiğimde saat sabahın biriydi... Kocam Kemali yatağımızda uyurken buldum... Kadının görevi kocasının rahatına ihtimam gösterip uyuyup dinlenmesine izin vermek olmalıyken bunu yapamamıştım. Seslenmeye başladım (Abdulkuddûs, 2009, s. 139). Tartışmaya devam etmeye çalışmadım... Ben de yorgundum ve neredeyse yorgunluktan yere yığılacaktım. O gece belki de göğsünde dinlenmem için Kemâl’in kolunu uzatıp beni kendine çekmesini bekledim. Okşayıp sinirlerimi yatıştırmasını ve beni Suâd yapmasını istedim... Yorucu bir günün sonunda biraz dinlenmeye ihtiyacı olan kadın Suâd... Fakat Millet Vekili akademisyen Suâd, kadın Suâd’ı kurban etmişti” (Abdulkuddûs, 2009, s. 142). Hırsları uğruna sevdiği adamla evlenmeye cesaret edemeyen proje evliliklerinde mutsuz olup boşanan ve anne olmayı

beceremeyen Suâd, orta yaşlı bir kadın olduğunda uğruna feda ettiği şeyleri değersizleştirirken İhsân Abdulkuddûs amacına ulaşmış olur: “*Ellibeş yaşında kadın hareketinin hala önemli bir figürüyüm. Bu oluşum gerçekte bir görünüşten ibaret. Ben de bu oluşumun ihtiyaç duyduğunda kullandığı bir vitrinden daha fazlası değilim... Kamusal alanda ve kadın hareketi denen bu oluşumda bulunmamın nedeni işte bu... Burada olmaya ve gelecek seçimlerde kendimi aday göstermeye devam edeceğim.(...)* Kadın olduğumu unutmaya alıştım. (Abdulkuddûs, 2009, s. 188). Yazar romanı yukarıdaki ifadelerle bitirirken Suâd uğruna feda ettiği şeylerin aslında kocaman bir yalan olduğunu itiraf etmiştir.

Sonuç

Tarihi gerekçelerine rağmen salt gücün iktidarı olarak yorumlanabilecek ataerkil bakışın değişen dünya düzeninde kendini yeniden üretmek için başvurduğu yöntemlerden biri olan hegemonik söylem, bu hakimiyeti meşrulaştırmada önemli rol oynamıştır. Kadının eş seçimi eğitim hakkı gibi özgürlüğünü savunan tezlerle kaleme alınan ilk dönem Mısır romanında erkeğin konfor alanının sağlayacak sınırdaki tutulan bu özgürlük, kadının çalışma hayatına atıldığı yıllarda annelik rollerini konu edinen romanlarla sınırlandırılmıştır. Annelik rolleri, bekâr kadının mutsuzluğu ve boşanmış bir kadına uygulanan toplumsal baskı hegemonik söylemin ana damarını oluşturmuş toplumsal cinsiyetçi rolleri biyolojik nedenlerle açıklamak gelenek haline gelmiştir.

İkinci dönem roman yazarlarından İhsân Abdulkuddûs’un, ataerkil hakimiyeti meşrulaştıran romanları kadının özgürlüğü söylemiyle perdelenirken hedeflediği amaç pek çok eleştirmenin dikkatinden kaçmıştır. Bu amaca hizmet eden eserlerden biri olan ve “*Nesiytu ennî İmrae*” adlı roman, hegemonik ifadeyle çalışıp mutsuz olmakla kadınlık fitratına sahip çıkarak mutlu olmak arasında bir tercihi dayatırken bu iki ucu kanırtarak iknayı kaçınılmaz kılmıştır. Kadın ve erkeğin aynı şekilde sahip olduğu duygular ve evliliğin her ikisine yüklediği sorumluluk ve yalnızlığın getirdiği mahrumiyet romanda tek taraflı betimlenirken çalışmanın kadınlık rollerini ihmale neden olacağı yönündeki tehdit yerini korumuştur.

Başlığından itibaren savunduğu fikri teyit edecek akışla kaleme alınan eser şimdiye kadar olduğu gibi kadının özgürlüğü söylemiyle değil ataerkil bakış açısını yeniden üreten dizgesiyle değerlendirilmelidir. Bu dizgeler, kadın için evlilik zorunludur, kadın hırslarından arınmalıdır, çalışan kadın mutlu olamaz, çalışan kadın annelik rolünü ihmal eder, boşanmış kadın eksiktir şeklinde sıralanabilir. Yazar tezli roman özelliğinde kaleme aldığı eserde bu iddialarını gerçekleştirecek olaylar akışıyla okuyucuyu iknaya çalışır.

Extended Abstract

The art of the novel, which began with modernity in Egypt, has taken on the task of both depicting the social structure and structuring the society. The first period of Egyptian novels addresses rights advocated by the first-wave feminist movement, such as women’s education and choice of partners, while maintaining the framework that ensures male comfort. In the following years, when disturbed by women’s presence in the public sphere, it resorted to hegemonic discourse to encourage women to renounce these rights. This discourse, which can be expressed as the legitimization of dominance, is quite evident in the works of Ihsan Abd’el Quddous, who is counted among the authors of the second period of the novel. The author attempts to legitimize many issues, such as the notion that a woman can only gain status through marriage, that a working woman cannot be happy, and the heavy burden of divorce on women, through hegemonic discourse, while disguising

all of this under a libertarian attitude. Gramsci (1891-1937) highlighted the distinction between submission to domination through force and consent with his concept of hegemony, indicating that the mechanisms of consent developed by the ruling class, rather than exercising force to ensure obedience, suggest the surrender of the subjugated. The patriarchal power that constitutes the infrastructure has utilized changing materials from the past to the present to create desired behaviors in the superstructure, seeking refuge in the shadow of the sacred before modernity, while continuing to produce this thought through the mothering roles used during the age of modernity.

And Nesiytu ennî Imra'e (And I Forgot That I Am a Woman 1977): The unsuccessful marriages neglected by a successful young girl in the social sphere due to her ambitions constitute the main theme of the novel. Written from the hero's perspective, the novel tells the life story of Souad, who actively participated in student protests for the re-enactment of the 1923 constitution at just fifteen years old, after which her life was shaped in the shadow of politics. After completing her law degree, Souad began working as an assistant and took active roles in women's organizations, later being elected to parliament. After her unsuccessful marriages, the first with a businessman and the second with a psychiatrist, she focused on her work to forget the sorrow caused by her rejected lover, whose social position she feared would be damaged, and her daughter whom she neglected for prioritizing her success. Nevertheless, while Ihsan Abd'el Quddous acknowledges women's rights to spouse choice and education, much like in the first period Egyptian novel, he links Suâd's failures in marriage, particularly her maternal role, to her public presence. The novels of Ihsan Abd'el Quddous that legitimize patriarchal dominance have often escaped the attention of many critics while concealing the discourse of women's freedom. In one of the works the author wrote for this purpose, namely the novel *ve Nesiytu ennî Imra'e*, the author imposes a choice between becoming unhappy by working within hegemonic expressions and being happy by claiming the 'female nature,' making persuasion inevitable by teasing both extremes. The feelings shared equally by men and women, as well as the responsibilities imposed by marriage and the deprivation brought about by loneliness, are depicted in the novel in a one-sided manner, while the threat that the experience of work would lead to the neglect of femininity persists. The work, written with a flow that would confirm its stated idea from the very title, should be evaluated not with the discourse of women's freedom but with a system that reproduces a patriarchal perspective. Such systems can be listed as: marriage is compulsory for women, women must be free from their ambitions, working women cannot balance home and work life, working women neglect their maternal roles, divorced women are incomplete. In the thesis novel, the author attempts to convince the reader of these claims through a sequence of events that will realize them.

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. / This study does not require ethics committee approval, and the data used was obtained from literature review/published sources.

Yapay Zeka Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. / **Use of Artificial Intelligence:** No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Kaynakça

- Abdulkuddûs, İ. (1980). *Eyyâmu Şebâbî*. Kahire: el- Mektebu'l- Mısıryyi'l- Hadîs.
- Abdulkuddûs, İ. (1982). *Yezekker*. Kahire: Emânî Ebu'l- Futûhî el- Heyetu'l- Mısıryetu'l- Ammeti li'l- Kitâb.
- Abdulkuddûs İ. (1997). *Eyne 'Umri, Dâru Ahbârî'l-Yevm*, Kâhire.
- Abdulkuddûs, İ. (1999a). *Ene Hurra*, Kahire: Dâru Ahbârî'l-Yevm.
- Abdulkuddûs, İ. (1999b). *Râihatu'l- Verd ve Unûfun Lâ Teşummu*. Kahire: Merkezi'l- Ehrâm li't-Tercüme ve'n-Neşr.
- Abdulkuddûs İ. (2009). *Dâru Kutâi's-Sekâfeti, ve Nesiytu enni İmrae*, Kahire.
- Abdullah, A. (1955). *Gusnû'z-Zeytân*. Kahire: Mektebetu'l-Mis_r
- Altay, S. ve Sultana, A. (2019). “Ataerkillik ve Kadının İnkıllığı; Kuramsal Bir Analiz”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, C. 11, S. 1 (23), Nisan, 417-427.
- Akpınar B. (2015). *Ibsen'in Sıradışı Kadınları*, İstanbul: April Yayıncılık.
- Bora A. (2010). “Hatırlananlar ve Unutulanlar: İslam Coğrafyasında Modernleşme ve Kadın Hareketleri”, *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 53, s. 51-66.
- Canatan K. (2011). “Sosyolojik Kuramda İnsan ve İnsan-Toplum İlişkileri”, *Eskiyeni*, S. 20, Şubat, 7-18.
- Çelenlioğlu A. (2017a). “Abdurrahman eş-Şarkavi'nin Romanlarında Toplumsal Eleştiri”, *Nüsha*, Aralık, 107-126.
- Çelenlioğlu A. (2017b). “Necîp Mahfûz'un Üçlemesinde Eleştirel Gerçeklik”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 1, Nisan, 1-21.
- Çelenlioğlu A. (2021a). “Mısır Romanının Yapı Taşlarından Biri Olan İbrâhîm El-Kâtib Adlı Esere Eleştirel Bir Bakış”, *Joshas*, C. 7, S. 46, 2239-2245.
- Çelenlioğlu A. (2021b). “Mahmûd Tâhir Lâşîn'in Havvâ Bilâ Âdem Romanına Yapısal ve Toplumsal Zeminde Eleştirel Bir Bakış”, *Social Sciences Studies*, S. 91, 5303-5310.
- Çinkılıç R. (2015). “İhsân Abdu'l-Kuddûs'un Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği”, *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi (TİDSAD)*, S. 2, 167-223.
- Çakmak D. (2007). “Fransız Devrimi'nde Kadın: Eksik Yurttaş”, *Ege Akademik Bakış*, C. 7, S. 2, 727-745.
- Dural A. B. (2012). “Antonio Gramsci ve Hegemonya”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 39, Nisan, 309-321.
- El- Hakîm T. (1944). *Ribâtü'l Mukaddes. El- Heyetu'l-Mısıryye El-Amme Li'l- Kitap*, Kahire: El- Silsile.
- Fidan T. (2017). “Tahakküm Metaforu: Tahakküm Araçları Olarak Eğitim Örgütleri”, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, Haziran, 623-639.
- Kandiyoti D. (2013). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Lâşîn, M. T. (1934). *Havvâ Bilâ Âdem*. Mısır: Matbaatu'l-İtimat.
- Yalçın H. (2021). “Karl Marx ve Michel Foucault'da İktidar, Özgürlük ve Mücadele Kavramları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Esam Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 1, Nisan, 89-108.
- Yaraman A. (2009). “Modern Ataerkillik Toplumsallaşma: “Erkeksi”, “Erkekçi” Kadınlar”, *Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi*, Ed. Çoban Döşkaya, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi.